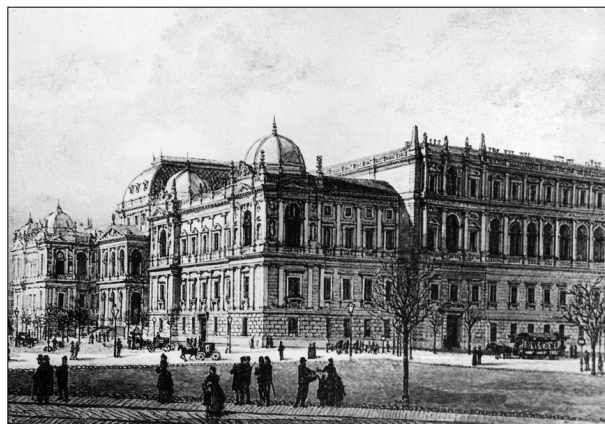

T. G. Masaryk a František Bartoš

Osud těchto dvou velkých mužů naší kultury a v případě TGM posléze i politiky je v mnohém podobný. Přestože František Bartoš (1837) byl o třiáct let starší než Tomáš Garrigue Masaryk (1850). Oba strávili dětství v chudém venkovském prostředí. Patrně zde se formoval i jejich vztah k lidové písničce a vesnické kultuře. Oba, a to se málo ví, výborně zpívali. Bartoše charakterizoval krásný zvonivý tenor, Masaryk byl navíc výborný tanečník. Obě tyto dovednosti pochytili na vesnických zábavách, Bartoš poslouchal často zpěvy venkovských chasníků v hospodě svého tatínka v Mladcové u Zlína, TGM se velmi aktivně účastnil vesnických zábav a nebál se ani různých roztržek a bitek. Jako každý správný kluk nosil s sebou nůž-křivák a uměl ho dovedně používat. Masaryk byl na rozdíl od Bartoše v mládí velmi divoká slovácká povaha: „*Už tenkrát byl rozený vůdce, když jsme si bráli na vojáky, uměl nejlépe komandovat, ale kluci ho měli rádi, byl spravedlivý,*“ vzpomíná jeden z jeho spolužáků. Bartoš se učil hrát na klarinet a pravděpodobně i na housle, protože ve zlínské farní škole to byly tenkrát povinné předměty. Málo se však ví, že i Masaryk hrál na housle a později se svojí ženou Charlottou, která ovládala klavír, ve volných chvílích provozovali domácí muzicírování. Na Masaryka měl v jeho dětství velký vliv páter F. Sátora z Traplic, a to byla tenkrát dědina s bohatým kulturním životem a dodržováním zvyků.

V roce 1865 odchází Masaryk studovat do Brna na německé gymnázium. V té době už je v Brně Slovanské gymnázium, maminka však trvala pravděpodobně na gymnáziu německém. Bartoš už učí v Olomouci.

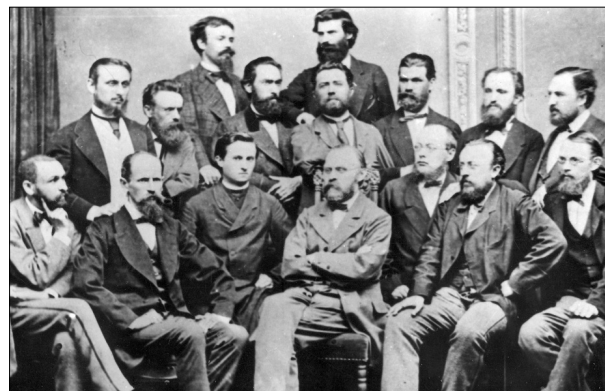

Viedeňská univerzita, kam se nechal František Bartoš v roce 1860 zapsat. Foto © archiv Muzea jihovýchodní Moravy Zlín.

Masaryk musel německé gymnázium opustit po skandálním konfliktu s ředitelem školy, kdy na něj vytáhl v rozčilení kovový pohrabáč, a měl být vyloučen ze všech škol mocnářství. Přímluvou policejního ředitele pak dostudoval ve Vídni. Jeho mladší bratr Ludvík, kterého Tomáš přivedl tentokráte na české gymnázium, studium končí rovněž, ale pro slabý prospěch a nezáměr. Není to studijní typ jako Tomáš. Bartoš a Masaryk se v Brně mjejí. V roce 1869, kdy Bartoš nastupuje jako profesor Slovanského gymnázia, začíná Masarykovo studium ve Vídni. Do Brna však TGM stále dojíždí a pravděpodobně navštěvuje i některou z přednášek Fr. Bartoše, protože později se považuje za jeho žáka a vyplývá to nepřímou i ze vzpomínek J. Herbena. To je období, kdy se Masaryk ještě cítí Slovákem a své moravanství si uvědomuje až postupně: „*Prvé kroky decké přežil som medzi Slováckmi,*“ píše. Později prohlašuje, že je původem Slovák, rodem ale hodonínský Moravan. Zpočátku Masaryk neuměl ani dobře česky, nepoužíval ř, ale r, a hovořil nářečím své dědiny. I ve vysokém věku si udržel měkký moravský akcent.

Zážitky z vídeňské univerzity je však spojují, Bartoš byl aktivním členem studentských spolků, především pak se účastnil činnosti Zpěváckého spolku slovenského. O desetiletí později je pak Masaryk předsedou Akademického studentského spolku. V té době vyučuje ve Vídni vynikající prof. slavistiky A. V. Šembera. Zejména na Masaryka má velký vliv. I Bartoš navštěvuje jeho přednášky. Bartoš si však oblíbil především přednášky F. Miklosiche, významného slavisty. O desetiletí později se na ně zapisuje i Masaryk. Z Masaryka se pod vlivem Sušila, Procházky (jeho profesor na brněnském gymnáziu), Bartoše a Vaška (otec P. Bezruč) stává uvědomělý Moravan, dokonce pod jejich vlivem hájí myšlenku nezávislosti Moravy na Čechách. Jeho venkovské moravské kořeny v tomto přechodném názoru hrají jistě veliký vliv. I Bartoš do určité míry podporuje moravský separatismus, je to dáno především uzavřeností pražské intelektuální komunity a jejím přezíravým chováním k venkovu.

Masaryka a Bartoše spojoval jejich společný žák Jan Herben. J. Karafiát, autor Broučků a spolupracovník Bartoše, byl také dobrým přítelem Masarykovy rodiny. Herben už v době studií v Brně je pod vlivem Bartoše spoluzakladatelem almanachu Zora, a do něj přispíval i Masaryk. V Praze později vydává Herben časopis Čas, faktickým vydavatelem byl však Masaryk a spolupracovali i s Bartošem. Masaryk přispíval do Bartošova Časopisu Matice moravské. Někdy se to však neobešlo i bez konfliktů. Víme, že jeden z příspěvků Masaryka Bartoš neuveřejnil, protože byl zaslán pozdě nebo se Bartošovi nelíbil. Masaryk se stavěl kriticky k Bartošově idealistickému pojetí venkovského života. „V moravské dědině vše žilo v sousedské shodě a v přátelské lásce jako jedna rodina,“ tvrdí Bartoš. (Dodnes si to myslí někteří folkloristi romantici.) Masaryk se s touto myšlenkou neztotož-

Profesorský sbor gymnázia v Brně.
Foto © archiv Muzea jihovýchodní Moravy Zlín.

ňuje a Bartošův názor podrobuje kritice. Zná přece dobře všechnu tu bídu vesnického života, alkoholismus, sociální útlak. „*Bol som proti tejto otrockosti a nenávidel som pánov.*“ Později mu už nestačí běžný folklor, přestože si Sušila i Bartoše váží. Přes tyto drobné nesrovnalosti však k sobě chovali vzájemnou úctu a respekt. S Bartošem je Masaryk později i v písemném styku. Jejich další nepřímé vzájemné ovlivňování bylo dáno Moravskou vinárnou, kterou provozoval v Praze Masarykův bratr Ludvík. Podávalo se tam moravské uzené, domácí chléb, moravské víno a další krajové produkty. A také se tam hodně zpívalo, scházeli se tam i muzikanti, studenti z Moravy a Slovenska. Vždyť Masaryk, Uprka, Herben byli výborní zpěváci. Výzdobu vinárny pořídil další štamgast Mikoláš Aleš a podílel se na ní i H. Schwaiger. Masaryk se zde často schází s přáteli při zpěvu a dobrém jihomoravském víně. Písničky učí i svoji ženu Charlottu, její nejoblíbenější je píseň Letěla bělouňka holubička. Masaryk má rád slovenskou Nitra, milá Nitra. Tu mu přece zpíval tatínek, když mu v dětství vyprávěl slovenské lidové pohádky. „*Už jako chlapček slýchával som o Nitre.*“ S Masarykem udržoval úzký kontakt i Slovák

Mladcová, hrob Františka Bartoše.

Foto © archiv Muzea jihovýchodní Moravy Zlín.

J. Vlček (později profesor literatury Karlovy univerzity). Říkali mu cimbalista, protože dokázal na klavír hrát jako na cimbál. Dovedl hrát prý cikánsky. Studenti se pak scházeli nejčastěji ve vinárně U Kupců. Na přelomu tisíciletí přichází další významný Slovák M. R. Štefánik a s ním Janáčkův žák M. Ursini, J. Černík, Z. Braunerová, mánesovci a mnoho dalších. To už se i zde objevovaly lidové písně zachycené Bartošem a jeho spolupracovníky. Hlavní písní jednoho z večerů byly balada Stojí Jano pri potoce, tak jak ji

zaznamenal ve své Kytici F. Bartoš. Tito studenti z okruhu Masaryka pocházeli ponejvíce ze Slovácka a Valašska. Většinou byli členy spolku Radhošť a spolku Moravská beseda. Těmto spolkům předcházeli Blánik, u jehož zrodu stál i první ředitel hradištského gymnázia J. Lošťák a spisovatel F. Táborský, kteří byli rovněž později ve styku s Bartošem. Ve zprávě Moravské besedy z roku 1883 je vedle J. Herbena uváděn jako člen výboru T. G. Masaryk. Stál tak u zrodu Slováckých krůžků, jejichž členové se nejvíce zasloužili o šíření lidové písně. V roce 1890 byl na Žofině uspořádán slavnostní večer Moravské besedy o životě a díle F. Bartoše. „*Za prokázanou mi předčasnou čest srdečně díky!*“ telegrafuje Bartoš z Brna.

V roce 1889 se jako zjevení objevuje v Praze budoucí sochař Franta Uprka. Přijíždí oděv v kroji a okamžitě se stává vůdčí osobností slováckých večerů. Vynikají zpěvák, tanečník, organizátor. Byl to „heroj“ plný síly a dokázal tančit a zpívat až do rána. Mnohé ty hornácké písničky zaznamenal M. Zeman do Bartošovy sbírky. Zda se na některém z těchto bouřlivých večírků zúčastnil i Masaryk, nevíme. Nastala u něj totiž podivná změna. Dal se na politiku. Přestal pít, oblékal se střídme, chvíli byl dokonce vegetariánem. Vysoká politika patrně tenkrát nešla dělat bez přísné životosprávy. Jako by si nevědomky vzal příklad z Bartoše, ten žil celý život velmi střídme.

Bartoš měl vztah ke všemu, co připomínalo venkovský život. Masaryk přiznává, že když tiše přemýšlí, přemýšlí v dialektu své rodné obce. Když T. G. M. umřel, v jeho pozůstalosti byl mimo jiné už vzpomínaný nůž-křivák, sotůrek z Čejkovic, velikonoční žíla s kraslicemi, rukopis písně Teče voda, teče, a vedle poprsí Sokratova socha staršího Slováka v haleně, patrně od F. Uprky. Profesor Masaryk mu říkal Slovácký filozof.

Jiří Severin